

ФЕМІННІСТЬ У КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Висвітлена проблема фемінності в компаративних фразеологічних одиницях сучасної німецької мови. Здійснена спроба виявлення гендерної референції та прагматичних рестрикцій досліджуваних одиниць у сучасному німецькомовному дискурсі.

Ключові слова: фемінний/маскулінний референт, маркованість, компаративний фразеологізм, прагматичні рестрикції.

Освещена проблема феминности в компаративных фразеологизмах современного немецкого языка. Осуществлена попытка выявления гендерной референции и прагматических рестрикций исследуемых единиц в современном немецкоязычном дискурсе.

Ключевые слова: феминный/маскулинный референт, маркированность, компаративный фразеологизм, прагматические рестрикции.

The article deals with the feminal marked comparative idioms in the modern German. The aim of a study is to show gender reference and pragmatic restrictions of the idioms under study in the modern German discourse.

Key words: feminal/masculine referent, marking, comparative idiom, pragmatic restrictions.

Сучасні лінгвістичні дослідження провадяться під гаслом антропоцентризму, тобто трактують усі мовні явища з точки зору їх взаємозв'язку з людиною. У зв'язку з цим гендерна лінгвістика, яка розглядає соціальну стать людини, набуває дедалі більшої актуальності. У центрі уваги гендерних досліджень – культурні, соціальні, а також мовні чинники, що визначають ставлення суспільства до чоловіків і жінок, поведінку індивідів у зв'язку з належністю до певної статі, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості – все те, що проектує проблематику статі з галузі біології до сфери соціального життя і культури [1].

Не лише в зарубіжному, а й у російському та вітчизняному мовознавстві гендер досліджується на різних рівнях мовної системи (на матеріалі лексики – О.Л. Бессонова, А.П. Мартинюк, О.В. Дудолодова, О.С. Бондаренко, А.М. Архангельська та ін.), фразеології та пареміології (Ю.В. Абрамова, А.В. Кириліна, С.О. Швачко та ін.).

Наше дослідження проводиться на матеріалі фразеології сучасної німецької мови. Як відомо, фразеологізми є найбільш значущими фіксаторами культурних уявлень, еталонів та стереотипів мовної спільноти, а отже, вони найбільш повно відображають гендерні образи (фемінність/маскулінність), закріплені у мові. У даній статті зосередимо увагу на дослідженні компаративних фразеологічних одиниць (далі ФО), які, на наш погляд, тією чи іншою мірою гендерно релевантні.

За основу беремо визначення І.І. Чернишової: „Компаративними фразеологічними одиницями ми називаємо стійкі і відтворювані словосполучення, фразеологічна специфіка яких базується на традиційному порівнянні” [2, с. 49]. На думку І.І. Чернишової, компаративні фразеологізми заслуговують виокремлення у окрему групу фразеології, оскільки вони, по-перше, продуктивні, а по-друге, мають структурно-семантичну характеристику, яка дозволяє ідентифікувати їх як особливий підвид фразеологічних єдностей [2, с. 49]. Протилежну точку зору висловлює О.Я. Остапович, стверджуючи, що структурно-семантично компаративні ФО є фразеологічними сполученнями на зразок „*blinder Passagier*”.

Стійкі порівняння включають в себе образи реальної дійсності. Кожне з таких порівнянь є результатом багатовікового досвіду народу, передається з покоління в покоління й відоме кожному члену тієї чи іншої мовної групи. Часто компаративні фразеологізми засновані на загальномовній метафорі. У цій функції виступають переважно назви тварин і рослин. Наприклад, *er ist wie ein Stier* означає „він сильний як бик”. Таким чином, ми маємо справу з так званими образами-еталонами, які характеризують предмет чи особу, її якості й діяльність. У свідомості реципієнта відбувається зіставлення даної особи чи ситуації з деяким образом. Як результат виникає фразеологізм з яскраво вираженим оцінним характером із точки зору добре/погане або правильно/неправильно. Окрім всього іншого, цьому факту сприяє часта гіперболізація предмета, який лежить в основі порівняння.

У групі компаративних ФО, як і у фразеології загалом, спостерігається певний ступінь андроцентричності. У значній кількості компаративних одиниць, які можуть стосуватися обох статей, основою виступає чоловічий референт. Однак окремі ФО вживаються виключно щодо осіб жіночої статі. На важливості гендерно специфічних рестрикцій наголошує німецька дослідниця Е. Пірейнен у своїх працях, присвячених дослідженню гендерних рестрикцій, що можуть базуватися на актуальному значенні фразеологізму або ж зумовлюються образним компонентом у складі одиниці [3].

Об'єкт нашого дослідження – німецькі компаративні ФО з жіночим референтом. Предмет дослідження – образи, що лежать в основі порівняння, а також прагматичні рестрикції компаративів із жіночою референцією. Наше дослідження проводиться на основі аналізу текстової бази даних Mannheim IDS-Korpus für geschriebenes Deutsch. Основними довідково-лексикографічними джерелами слугували словники Duden Redewendungen [DR], Duden Großwörterbuch [D] та Langenscheidt [L].

Усі виявлені нами компаративні одиниці можна класифікувати за таким принципом: порівняння з основою-зоонімом; порівняння з основою – фітонімом; порівняння з основою-артефактом (предметом); порівняння з основою-назвою професії, титулом.

Складність дослідження компаративних ФО полягає у тому, що вони не завжди фіксуються у лексикографії. Таким чином, проблемне також виявлення прагматичних рестрикцій (фемінних і маскулінних), тобто обмеження вживання ФО в залежності від статі. Тому нам довелося звернутись до додаткових джерел із метою трактування метафоричного значення окремих образів, що лежать в основі порівняння ФО. Важливим чинником для метафоризації виявилась граматична категорія роду іменників, що лежать в основі порівняння. Так, жіночий рід фітонімів, зоонімів, окремих артефактів (*die Rose, die Tanne, die Schlange, die Nacht, die Sünde, die Vogelscheuche*) цілком природно асоціюється з особами жіночої статі.

Серед порівнянь з основою-фітонімом, які, на наш погляд, реферують перш за все до жіночої статі, найбільш поширене порівняння з основою **Blume** – 26 посилань із жіночим референтом. Зазначимо, що сполучуваність цієї ФО досить варіативна: (*auf*)*blühen* – 3, *aufgehen* – 2, *wirken* – 2, *duften* – 2, *sein* – 2; *одноразово: aussehen, sitzen, stehen, erscheinen, biegen, verwelken; zart, schön, offen, geschlossen, verlockend, Mädchen, Freundin*; а також *wie eine Blume ohne Duft* – 2. При цьому переважає позитивна конотація, яка, проте, може межувати з іронією. *Hanp., Vielleicht formulierte das Stadtoberhaupt deshalb keck: „Als Einzelne wirkt die Frau wie eine Blume im Parlament, aber in der Masse wie Unkraut“, als er im historischen Rathaussaal nun in Politik und Gesellschaft engagierte Frauen aus der Rhein-Mosel-Stadt begrüßte (Rhein-Zeitung, 12.11.2009; OB lädt zum Frauenempfang in...).*

За даними дослідження, 7 посилань мають узагальнене значення в такій сполучуваності: *verwelken* – 3, *blühen* – 2, *aufgehen, sein*. Поряд із цим важлива наявність 11 посилань із чоловічим референтом: *aufblühen (lassen)* – 3, *aufgehen* – 3, *erblühen, welken, auffalten, sich fühlen, ungepflegt sein*.

Was nun passiert, mag auf Außenstehende seltsam wirken, denn ganz langsam faltet sich der Pianist auf wie eine Blume. Noten hat er nicht dabei. Technische Perfektion ist für ihn so selbstverständlich wie das Atmen... (Rhein-Zeitung, 13.11.2002; Ein musikalischer Schatz).

Загальновідоме й поширене порівняння з лексемою **Rose**. Словник Duden Großwörterbuch фіксує лексему *Rose* у варіанті *sie ist schön wie eine R.* [D]. Текстовий корпус дає 17 посилань із жіночим референтом у такій сполучуваності: *schön* – 6, *anmutig, frisch, aufblühen* – 3, *sein* – 2, *ehren, behandeln, eine Rose unter Dornen* – 2.

Sie ist schön wie eine Rose, und jetzt hat sie auch ihre eigene: Topmodel Heidi Klum hat in Köln die nach ihr benannte „Heidi Klum Rose“ vorgestellt (Rhein-Zeitung, 24.05.2005; Jetzt duften schon die Rosen so süß wie...).

Поряд із цим маємо 2 узагальнення: *Juan, der Stadtführer, lässt sich angesichts der Lebensfreude in der Halle zu einem waghalsigen Vergleich hinreißen: „Ihr Deutschen“, sagt er, der viele Jahre in der Schweiz verbracht hat, „ihr seid wie eine Rose. Ihr seid auch alleine schön“ (Nürnberger Nachrichten, 10.01.2009)* і 1 посилання з маскулінним референтом (*Wie eine Rose habe der Verstorbene noch bis vor wenigen Wochen geblüht*).

До образів-еталонів у групі фітонімів відносимо лексему **Orchidee**. Орхідея вважається чимось винятково гарним і рідкісним. Так, у поєднанні із сексуальною конотацією орхідеєю називають надзвичайно гарну жінку, героїня фільму „Дика Орхідея“. З іншого боку, орхідеєю

називають щось дуже вибагливе, при цьому доречно іронічна характеристика (напр., Orchideenfach – спеціальність, фаховий напрям у вузі, з яким важко знайти місце роботи). Зазначимо, що в текстовому корпусі ця ФО вживається у 3 фемінних посилання як характеристика краси: *schön, offen wie eine Orchidee, wie eine Orchidee zum Blüten-Preis*. Виявлені маскулітні посилання (2) стосуються все ж другого значення лексеми – орхідея як щось рідкісне: ... *ein einsamer und nicht eben wenig gedemütigter Rundfunkredakteur aus dem Regionalradio, der der FPÖ angehört, ist so etwas wie eine Orchidee, wovon außerhalb allenfalls Insider wissen* (*Die Presse, 09.04.1998, Ressort: Seite Zwei; Pressestimmen*).

Як стверджує Duden, привабливу зовнішність, стрункість характеризує лексема **Tanne**: *eine schön gewachsene T.; sie ist schlank wie eine T. (sehr schlank)* [D]. Однак корпусний аналіз дає 2 посилання з жіночим референтом (*aufrecht, schlank wie eine Tanne*), 2 посилання без вказівки на стать (*steif wie die Tanne*) і 2 посилання з чоловічим референтом (*schlank wie eine Tanne*).

„Wenn der Star die Figur seines Chefs – Kummer ist schlank wie eine Tanne und wiegt bei stolzen 1,86 Meter nur 72 kg – hätte... Nur graue Theorie (*Nürnberger Zeitung, 15.05.2004*).

Лексема **Pinie** теж вживається метафорично для характеристики стрункості, однак у корпусі ми маємо лише 2 посилання без вказівки на стать (*schlank wie eine P., eine Linie wie eine Pinie*).

Probanden gesucht: Wer möchte gern eine neue Pille gegen Übergewicht testen, von Ärzten dabei ständig kostenlos untersucht werden und schlank wie eine Pinie sein? (*Rhein-Zeitung, 06.03.2000*).

Здавна відоме метафоричне значення образу **Lilie**. Лілія як символ чистоти й невинності зустрічається ще в біблійних текстах, пізніше стає знаком вшанування Марії і символом Мадонни. Однак досліджуваний корпус дає 2 посилання на релігійні тексти і міфологічну символіку (*Wie eine Lilie unter den Dornen, so ist meine Freundin unter den Mädchen!* „Das steht in der Bibel, in Salomos Hohem Lied (*Rhein-Zeitung, 01.08.1998*) й одне посилання з чоловічим референтом (*Er wundere sich, sagte Havel, daß er bisher aus sämtlichen Überprüfungen „rein wie eine Lilie“ hervorgegangen sei* (*Die Presse, 26.05.1992; Havel war Geheimdienst-Kandidat*).

У німецькій лексикографії зустрічаємо образ-еталон (жіночого роду) **Mimose** для характеристики вразливості людини *pej; jemand, dessen Gefühle man leicht verletzen kann* [L]; (*oft abwertend*) *sehr empfindsamer Mensch: er, sie ist eine M.* [D]. За даними проаналізованого корпусу, маємо 4 посилання без номінації статі, 4 посилання з чоловічим референтом (*sich benehmen, sich verhalten, empfindlich, empfindsam wie eine M.*), жіночого референта не виявлено. На наш погляд, саме яскраво виражена іронія порівнянь з образом Mimose зумовлює переважання чоловічого референта, оскільки вразливість і чутливість все ж залишаються прерогативою жіночої статі.

Розглянемо групу компаративних ФО з основою-зоонімом. У лексикографії ми виявили фемінні рестрикції для образів-еталонів, що лежать в основі цих одиниць. Так, лексема **Ziege** дає перш за все негативну характеристику референта-жінки: *gespr pej; verwendet als Schimpfwort für ein Mädchen oder eine Frau <eine alberne, blöde, dumme Ziege>*[L]; *sie ist mager, neugierig wie eine Z.* [D]. Дані дослідження засвідчили дещо іншу сполучуваність цієї ФО. Маємо 6 посилань із жіночим референтом (*kauen – 2, meckern, klettern, hinterher traben, Beine haben wie eine Z.*), 5 посилань у генералізованому значенні й 4 маскулітних посилання, які стосуються зовнішності або манери спілкування: *aussehen, kichern, meckern, schreien*.

Ще один образ німецької фразеології містить чіткі фемінні рестрикції – **Gans**: *gespr pej; verwendet als Schimpfwort für eine Frau: So eine blöde Gans!* [L]; (*ugs. abwertend*) *unerfahrene, junge weibliche Person; (auch als Schimpfwort:) blöde, dumme G.* [D]. Однак компаративна група фразеологізмів відкидає суворі рестрикції. Так, жіночий референт присутній у 3 посиланнях: *genudelt sein, gucken, dienen*; натомість 4 посилання характеризують чоловічого референта: *gemästet, fett, wackeln, den Hals verdrehen*.

Негативну конотацію містить також образ **Elster** – сорока: *geschwätzig wie eine Elster sein – gespr pej; sehr viel reden* [L], *diebische E. (jmd., der gern stiehlt)* [D]. У аналізованому корпусі виявлено лише варіант „красти як сорока”. При цьому переважає чоловічий референт – 12 посилань у таких варіантах: *stehlen – 7, sein – 2, klauen, sich bereichern, diebisch wie eine E.*; проти 9 посилань з жіночим референтом: *stehlen – 6, klauen – 2, sein*.

У всіх культурах відоме метафоричне значення образу **Schlange** – змія (підступна жінка). Таке ж трактування дає й німецька лексикографія: *pej; eine Frau, die sich freundlich o.Ä. gibt, aber böse Absichten hat* [L]; (*abwertend*) *weibliche Person, die als falsch, hinterlistig, heimtückisch gilt: sie ist eine richtige S.* [D]. Цей образ досить продуктивний і відзначається значною варіати-

вністю. Так, на позначення жінки маємо 9 посилань з явно вираженою негативною конотацією (*schlüpfrig – 3, kalt, gelähmt, züngeln, j-n ansehen, krauchen, warten*), 16 посилань описують красиві рухи жінки (*winden – 5, räkeln – 2, biegsam – 2, geschmeidig, sich bewegen, sich verbiegen, gleiten, schlüpfen, schillern, sich krümmen*).

Поряд з цим маємо 15 посилань з узагальненим значенням і 25 (!) посилань із чоловічим референтом. Тут спостерігається значна варіативність у характеристиці поведінки, діяльності: *gefährlich, unbegreiflich, verführerisch, paralysiert, dünn, sich winden – 7, kriechen – 2, schleichen – 2, sein – 2, gleiten, zuschlagen, lauern, klingen; (wie Kaa) gucken, Augen drehen, Schultern haben*. Однак, на відміну від фемінних, маскулінні характеристики вирізняються більш нейтральною конотацією.

У групі порівнянь з артефактами маємо як негативні, так і позитивні характеристики. Так, лексема **Nacht** вживається для більш експресивної характеристики. У лексикографії наявні дефініції без вказівки на гендерну маркованість: *<hässlich, dumm usw> wie die Nacht gespr; sehr hässlich, dumm usw.* [L]; *hässlich wie die N. (emotional; sehr hässlich); dumm, blöd, doof o. Ä. wie die N. (ugs., emotional; sehr dumm, blöd, doof o. Ä.)* [D]. Дані дослідження підтверджують вказану сполучуваність ФО: 5 посилань – узагальнення. З жіночим референтом маємо такі характеристики: *hässlich – 4, schlecht, schwarz, schrooh, dumm, schön* (8 негативних, 1 позитивна характеристика). Чоловічий референт фігурує в 7 посиланнях: *schwarz – 3, schlecht – 2, hässlich – 1, schön – 1*. Напрю., *Oder Jirka Zett als Mortimer und Publikumsliebbling: Schön wie die Nacht schwarz, spricht der Jüngling die Verse zum Jubeln... (St. Galler Tagblatt, 19.09.2009, S. 13; Oft gehört, unerhört: „Maria Stuart“)*.

Натомість лексеми **Morgen, Tag** трактуються як такі, що містять позитивну конотацію й фемінні рестрикції: *schön/frisch wie der junge Morgen/Tag (in Bezug auf weibliche Personen) von besonders frischer, jugendlicher Schönheit*. [DR]. З образом **Morgen** маємо 4 фемінних посилання з характеристикою краси (*schön, frisch, lieblich, Gesicht*); 1 узагальнення (*aussehen*) і 3 маскулінних посилання з характеристикою самопочуття (*sich fühlen, frisch hüpfen*). Натомість лексема **Tag** дає лише по одному посиланню з чоловічим і жіночим референтом.

Для підсилення експресії використовується також образ-порівняння **Sünde**. Duden Redewendungen дає непряму вказівку на стать: (*verführerisch schön*) *Sie war schön wie die Sünde*. За результатами дослідження виявлено фемінні характеристики: *schön – 6, weiß, hartnäckig, falsch, Körper* (10 посилань); маскулінні: *hässlich – 2, schuldig, schön-1, elend-1* (5 посилань).

Для негативної характеристики зовнішності маємо компаративну ФО *wie eine Vogelscheuche*. Лексикографія не вказує на гендерні рестрикції: *sie sieht [in dem Aufzug] aus wie eine V.; er ist eine wandelnde V.* [D]. Це ж підтверджують і корпусні дані: 5 посилань із жіночим (*wirken – 2, sich anziehen, rumlaufen, sein*); 6 – із чоловічим референтами (*aussehen – 2, hager, mager, Beine, liegend*) і 7 посилань без номінації статі.

Цікавими конотаціями відзначені ФО, в яких основою порівняння виступають жіночі титули чи професії. У компаративних одиницях з основою **Weib** присутня характеристика зовнішності у фемінних посиланнях (*aussehen wie ein Weib – 2*); натомість для чоловіків це перш за все негативна характеристика поведінки (*sich benehmen, weinen, sein*). Не менш актуальний образ **Waschweib** – прая: *gespr pej; jemand, der viel über die Angelegenheiten anderer Leute erzählt* [L]. Корпусний аналіз дає 3 посилання для дещо іронічної або нейтральної характеристики жіночого референта (*zeteren, klingen, Hände haben*) і 3 посилання з негативною характеристикою манери спілкування чоловіка (*reden – 2, keifen*): *Über den Mittelfeldspieler, den sie in Stuttgart aus praktischen Gründen „Kuz“ rufen, hat der Manager gesagt: „Der redet wie ein Waschweib. (Nürnberger Nachrichten, 17.06.2010)*.

Досить продуктивна, за даними корпусу, ФО *wie eine/die Prinzessin* – 119 посилань. Найбільш частотна сполучуваність із дієсловами: *sich fühlen – 33, aussehen – 21, behandelt werden – 15, vorkommen – 3, sich verhalten – 3, wirken – 2, leben – 2, wohnen, erscheinen, heiraten, fesch, schön* та ін. (загалом позитивна характеристика); 3 посилання у варіанті *nicht wie eine Prinzessin aussehen*. При цьому виявлено 1 посилання з чоловічим референтом (2011 р.). Натомість компаративна одиниця *wie eine/die Prinzessin auf der Erbse (übermäßig empfindliche Person)* [D] має дещо негативну конотацію. Корпусні тексти дають 4 посилання з жіночим референтом, 2 – генералізоване значення і 2 (!) посилання, які характеризують поведінку гравців (чоловіків) у спорті. *Doch das torlose Remis gegen den Fast-Absteiger der Vorsaison beschert den Mannen von*

Markus Mannebach („*Einige von uns liefen heute herum wie die Prinzessin auf der Erbse*“) immerhin Rang 13 (*Rhein-Zeitung*, 09.08.2005).

У проведеному дослідженні ми виокремили компаративні ФО, які, на наш погляд, реферують насамперед до жіночої статі. При цьому бралися до уваги не лише інтуїтивні стереотипні асоціації, традиційна індоєвропейська символіка, а й граматична категорія роду іменників, що лежать в основі порівняння. Зауважимо, що не всі обрані нами образи-еталони наведені у словниках із вказівкою на їх гендерну маркованість.

Важливим для нас став той факт, що компаративні ФО із фемінною маркованістю не містять суворих прагматичних рестрикцій у порівнянні з окремими ФО номінативного характеру (blöde Gans, falsche Schlange) або ж окремими омонімами (Lilie, Rose). Однак для рестрикцій вагоме семантичне наповнення компаративних одиниць. Так, у групі фітонімів фемінною характеристикою є красива зовнішність, тоді як чоловік характеризується з точки зору його поведінки або ж ставлення інших до нього (див. Rose, Orchidee). Натомість експліцитне вираження граматичного роду (Prinzessin – суфікс -in) і наявність відповідника (Prinz) є суттєвими факторами для фемінної рестрикції.

На даний час маємо велику кількість фразеологічних словників, як вітчизняних, так і зарубіжних, які містять дефініції та етимологічне трактування. Однак компаративні одиниці, досить продуктивні й варіативні у своїй сполучуваності, рідко фіксуються в лексикографії. Одним із завдань нашого дослідження було простеження особливостей сполучуваності компаративних ФО. Дослідження текстового корпусу сучасної німецької мови дає змогу значно доповнити лексикографію шляхом внесення нових та корекції наявних компаративних одиниць, зафіксувати найбільш частотні варіанти сполучуваності, а також гендерну маркованість та прагматичні рестрикції цих одиниць.

Образ-еталон	Жіночий референт	Чоловічий референт
Blume	26	11
Rose	17	1
Orchidee	3	2
Tanne	2	2
Lilie	2	1
Mimose	-	4
Ziege	6	4
Gans	3	4
Elster	9	12
Schlange	25	25
Nacht	9	7
Morgen (Tag)	4 (1)	3 (1)
Sünde	10	5
Vogelscheuche	5	6
Weib	2	3
Waschweib	3	3
Prinzessin	121	1
Prinzessin auf der Erbse	4	2

Список літератури

1. Бондаренко О. С. Концепти „чоловік” і „жінка” в українській та англійській мовних картинах світу : автореф. дис. на здуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 „Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство” / Бондаренко О. С. – Донецьк, 2005. – 19 с.
2. Чернышева И. И. Фразеология современного немецкого языка / И. И. Чернышова. – М. : Высш. шк., 1970. – 200 с.
3. Piirainen E. Der hat aber Haare auf den Zähnen! Geschlechtsspezifika in der deutschen Phraseologie / E. Piirainen // Hoberg, Rudolf (Hrsg.): Sprache-Erotik-Sexualität. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2001. – S. 283–307.

Довідково-лексикографічні джерела

1. Duden – Das große Wörterbuch der deutschen Sprache / Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus. – Plattform : Windows 98 / Me / 2000 / XP.

2. Duden Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / Herausgegeben von der Dudenredaktion. – 2., neu bearb. und aktualisierte Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverl., 2007. – 960 S.
3. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Neubearbeitung, hg. von Prof. Dr. D. Götz u.a. – Berlin ; München, 2008 – 1308 S.
4. Mannheimer IDS-Korpus [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2>.

Т.Р. Кияк (Київ)

ДИСКУРС ЯК ЧИННИК ПЕРЕКЛАДУ

Розглядається гіпотеза про присутність фактору дискурсу в процесі перекладу текстів різних жанрів. Категорія дискурсу впливає на переклад більшою чи меншою мірою, в залежності від об'єкту перекладу в діапазоні „поезія – художня проза – науково-технічні тексти з низьким рівнем абстрактності – з середнім ступенем абстрактності – з високим рівнем абстрактності”.

Ключові слова: *дискурс, переклад, текст, абстрактність, жанр, ступінь, аспект.*

Рассматривается гипотеза о присутствии фактора дискурса в процессе перевода текстов разных жанров. Категория дискурса влияет на перевод в большей или меньшей степени, в зависимости от объекта перевода в диапазоне «поэзия – художественная проза – научно-технические тексты с низким уровнем абстрактности – средним уровнем абстрактности – высоким уровнем абстрактности».

Ключевые слова: *дискурс, перевод, текст, абстрактность, жанр, степень, аспект*

This article deals with the hypothesis about the discourse factor preserve of in the process of translation of different text genres. The translation depending on the object of translation in the “poetry – narrative literature – scientific and technical texts with the low abstraction level – with the medium abstraction level- with the high abstraction level” aspect.

Key terms: discourse, translation, text, abstraction, genre, level, aspect.

В сучасному українському мовознавстві все гострішою стає дискусія про ставлення до використання здобутків суміжних наук. Все чіткіше простежується розуміння того, що нове і перспективне в науці перемістилося у своєрідні дифузні периферії, де реалізується симбіоз проблем, концепцій, досліджень, напрямків низки дисциплін. Тому слід погодитися з думкою про те, що „загальна тенденція, яку можна спостерігати в сучасній лінгвістиці, полягає в розробці комплексних міжгалузевих проблем, в розвитку „суміжних” галузей, де мовознавство працює пліч-о-пліч з іншими науками, такими як соціолінгвістика, етнолінгвістика, психолінгвістика; це загальна тенденція у проникненні „за” мову, у розкритті суттєвих характеристик діяльності людини в цілому, в тому числі і мовленнєвої діяльності; одним словом, у вивченні не стільки мови, скільки людини, що говорить” [4, с. 3]

Перекладознавство як наука, що виникла на стикові низки мовознавчих дисциплін, повинне узгоджено сприймати та використовувати запозичені концепції, поняття, терміни. До подібних проблемних об'єктів можна віднести тлумачення категорії дискурсу. Побувають крайнощі: від повного його несприйняття аж до його фетишизації, лише в іншій термінології. Сьогодні „настав момент, коли виявляється можливість підійти до осмислення природи дискурсу інакше: відштовхуючись не від принципів пізнання, а від констатації та опису необхідностей, притаманних буттю дискурсу в самому собі” [7, с. 7]

В дискурсивній онтології особливу роль відіграють не час чи місце, а сама подія, її причини, суть та наслідки. Об'єктом аналізу стають таким чином не окремі речі, а слова як дії, що займають місце речей. Отже, мову тут слід розуміти як послідовність актів, дій, а дискурс як продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Соціально-психологічний простір конструюється окремими індивідами, які виконують у ньому певні психологічні, соціальні, культурні, міжособистісні ролі [3; 5].

Дискурс розуміємо як сферу функціонування людини, її середовище, зумовлене суспільними нормами, цінностями, традиціями. З таких міркувань до нього слід підходити диференційовано через різномасштабність, різнорівневість таких сфер. Отже, можна говорити про загальномов-